

Testament - comentariu literar -

Tudor Arghezi

Publicată în fruntea primului volum de versuri al autorului, *Cuvinte potrivite*, *Testament* se prezintă într-adevăr ca o expresie a unui program de creație. Virtuțile ei izvorăsc de aceea atât din originalitatea concepției, cât și din originalitatea artei argheziene, de unde nu rezultă însă posibilitatea de a le analiza separat, întrucât unitatea lor este indestructibilă. Asimilarea viziunii în expresie se realizează într-un chip atât de desăvârșit, încât poezia nu poate fi rezumată, ci doar sistematizată după structura motivului liric, reprezentat de încercarea de a defini particularitățile unei creații artistice insolite.

Testament se organizează succesiv în trei componente fundamentale, a căror ordine e absolut coerentă din punct de vedere logic:

- 1) mesajul testamentar al poetului către urmașul său ereditar, cu sublinierea izvoarelor și demnității bunului spiritual încredințat;
- 2) dezvoltarea procesului genetic al creației și a ipostazelor lui contradictorii;
- 3) împletirea detaliilor genetice (în prelungirea momentului anterior) cu sugestia metaforică și simbolică a finalității ideale a artei.

Prima parte a monologului testamentar, care conține mesajul către fiu, cuprinde primele douăsprezece versuri. Singurul bun al poetului este gloria lui, interpretată aici mai ales ca notorietate: “un nume adunat pe-o carte”, deci cunoscut și răspândit prin circulație publică.

Cartea înseamnă însă în acest caz mai mult decât un simplu volum oarecare; ea devine un simbol al înălțării, o “treaptă” spre un ideal de progres. Născut dintr-o condiție socială inferioară, fiul o poate depăși prin cartea părintelui său. În vreme ce “străbunii” au suit “pe brânci” “prin râpi și gropi adânci”, urmașul lor le poate urca acum cu mai multă ușurință prin ascendentul tinereții și al cărții care-I servește de treaptă în aspirația lui spre lumină. Dificultățile pe care le-au avut de înfruntat străbunii, de unde și răzvrătirea serii în umbra amintirii lor se pierde, li se substituie de data aceasta o dublă superioritate: tinerețea și, mai ales, cartea. Dar această carte mai are o semnificație, și încă una nobilă, motiv pentru care nu trebuie redusă la o simplă treaptă, adică la un instrument ce poate fi uitat și îndepărtat după întrebuințare. Ea reprezintă și un blazon de genealogie socială, fiind

“...hrisovul nostru cel dintâi,
Al robilor cu saricile pline
De osemintele vărsate-n mine.”,

oseminte în care putem distinge metafora zestrei de durere și de revoltă surdă ce s-a transmis poetului din generație în generație. Drept pentru care el își îndeamnă fiul cu hotărâre:

“Așează-o cu credință căpătâi”.

Mesajul testamentar al poetului presupune așadar orgoliul unei origini umile, convertite într-o noblețe aparte, aceea a apartenenței de neam și de clasă, al căror exponent se simte autorul. Sentimentul comuniunii ancestrale cu mulțimea de bătrâni care sa-u stins în timp trudind în anonimat, dar nu înainte de a-și depune osemintele în sufletul urmașului, explică aici o dată mai mult demnitatea cu totul specială pe care Arghezi o împrumută hrisovului său care, în virtutea apartenenței la un destin istoric supraindividual, devine “al nostru”. Opera constituie astfel în viziunea poetului un instrument socialmente util, dar și un titlu de noblețe istorică.

La temelia înghesării ei stă adunată munca dură și chinuită a înaintașilor - iată sugestia cu care debutează al doilea moment al discursului liric:

“Ca să schimbăm, acum întâia oară,

*Sapa-n condei și brazda-n călimară,
Bătrânii-au adunat, printre plāvani,
Sudoarea muncii sutelor de ani”.*

Noi elemente se adaugă aici pentru a preciza statutul social al străbunilor cu insistență evocați. Aceștia sunt oameni ai sapei, ai brazdei și-ai muncii cu plugul (“*printre plāvani*”), oameni ai vechimii (ai “*sutelor de ani*”), trudituri ai mai multor generații.

Trecând de la mutația provocată de ridicarea la cultură, situație comună atât poetului cât și fiului său, de vreme ce e exprimată printr-un plural verbal (“*Ca să schimbăm*”), la aceea, superioară, a artei, Arghezi intră acum în detaliile procesului propriu de creație estetică. Iată sugestia caracterului oral și popular al limbii poetice:

*“Din graiul lor cu-ndemnuri pentru vite
Eu am ivit cuvinte potrivite”.*

Și adăugând apoi:

“Și leagăne urmașilor stăpâni...”

poetul pune într-o lumină nouă raportul dintre înaintașii săi, “*robi*” și “*urmașii stăpâni*”, raport asupra căruia va reveni mai pe larg în partea a treia a poeziei. Mai trebuie reținut faptul care anticipează o idee a ultimei părți, că produsul “*osemintelor*” și al “*sudorii muncii sutelor de ani*”, adică poezia, și-a decantat amărăciunile și s-a transformat în plăcere. Cuvintele potrivite ale poetului nu sunt neliniștitoare, ci dimpotrivă “*leagăne urmașilor stăpâni*”

Frământându-le “*mii de săptămâni*”, poetul a dat cuvintelor sale puterea de a reprezenta:

“Le-am prefăcut în visuri și-n icoane”

printr-un proces de transfigurare a purei lor materialități:

“Făcui din zdrențe muguri și coroane”

dar și printr-o mutație mai adâncă, anume aceea a substanței generatoare. Mutația rămâne însă incompletă:

*“Veninul strâns l-am preschimbat în miere,
Lăsând întreagă dulcea lui putere.
Am luat ocară, și torcând ușure
Am pus-o când să-mbie, când să-njure”*

Revolta și amarul nu s-au metamorfozat așadar integral prin puterea transfiguratoare a artei, dar prezența lor a devenit mai subtilă.

Translația între cele două planuri, cel real și cel imaginar, continuă și în ultima secvență din partea mediană a structurii motivului liric.

*“Am luat cenușa morților din vatră
Și am făcut-o Dumnezeu de piatră,
Hotar înalt, cu două lumi pe poale,
Păzind în piscul datoriei tale.”*

Se observă mai întâi trecerea de la planul perisabilității (“*cenușa morților din vatră*”) la acela al perenității (“*Dumnezeu de piatră*”) care constituie totodată și o sacralizare prin mit a materiei inerte, dar purtătoare de simboluri ancestrale. Această împlinire divină pare a fi limita dintre două lumi, amintind urmașului în permanență datoriile ce decurg din condiția descendenței sale. Superlativul neobișnuit din sintagma “*piscul datoriei tale*” indică de bună seamă importanța extremă ce se conferă ideii de responsabilitate. Moștenirea pare să impună mai multe datorii decât drepturi.

Ultima parte a structurii alternează elemente mai vechi ale dezvoltării unora din cheile creației argheziene cu explicația finalității ei.

Iată-le pe dintâi:

“Durerea noastră surdă și amară

O grămădii pe-o singură vioară

ceea ce vrea să sugereze destul de clar imensul efort de condensare a unei energii debordante:

“Slova de foc și slova făurită

Împărechiate-n carte se mărită

Ca fierul cald îmbrățișat în clește”

unde ni se oferă o formulă plastică a caracteristicii esențiale a poeziei argheziene, care consistă pentru cei mai mulți dintre comentatori în îngemănarea totdeauna echilibrată dintre autenticitatea unei viguroase inspirații și forța de prelucrare a unei tehnici artistice de o originalitate desăvârșită.

Este remarcabil de curioasă reacția “stăpânului” la ascultarea cântecului de vioară:

“... ascultând-o a jucat

Stăpânul ca un țap înjunghiat”.

Dar cântecul nu e de fapt, după cum versurile o arată fără echivoc, decât expresia cea mai directă a “durerii surde și amare” și de aici cu siguranță mișcarea convulsivă cu care e întâmpinată.

Câteva versuri pot alcătui premisele unei veritabile dileme interpretative:

“Biciul răbdat se-ntoarce în cuvinte

Și izbăvește-ncet pedepsitor

Odrasla vie-a crimei tuturor”.

Aici trebuie insistat asupra asocierii bizare dintre *izbăvire* și *pedeapsă*, care poate fi comentată și ea ca o fină subliniere a paradoxului artei - ficțiune a spiritului, dar în același timp o modalitate de inserție a omului în realitate. Arta nu acuză pe nimeni, pare a zice poetul, dar pedepsește pe toți.

“Izbăvirea pedepsitoare” a “*crimei tuturor*” prin artă

“E-ndreptățirea ramurei obscure

Ieșită la lumină din pădure”

altfel zis, e puterea și superioritatea poetului care exprimă prin însăși izbândirea lui mesajul secular al unei colectivități umane, mesaj adânc de suferință și nedreptate istorică:

“... dând în vârf, ca un ciorchin de negi,

Rodul durerii de veci întregi.”

Și ultimele versuri ale poeziei trebuie să primească o interpretare oarecum diferită de cea tradițională:

“Robul a scris-o, Domnul o citește

Făr-a cunoaște că-n adâncul ei

Zace mânia bunilor mei”

Întreaga “ideologie lirică” a “testamentului” arghegian ne conduce în felul acesta la recunoașterea viziunii țărănești despre lume. După experiențele unei tinereți agitate de întrebări și de solicitări deconcertante, autorul *Cuvintelor potrivite* dă semne numeroase a-și fi regăsit un anumit echilibru prin reîntoarcerea la brazda strămoșilor săi. Versurile cioplite cu dalta în stânca rezistentă a unei materii verbale copleșitoare prin sugestia ei plastică realizează prima oară cu o desăvârșită coerență viziunea lirică a celui mai mare poet al țărănimii noastre, trăitor o viață întreagă la oraș, dar aspirând mereu spre universul moral al spațiului etnic oltenesc, întrucât ipostazele lui sufletești nu se puteau mai bine regăsi altundeva. Și dacă opera în totalitate îngăduie și alte interpretări în cazuri speciale ca acela al *Florilor de mucegai*, structura dominantă a viziunii poetice rămâne mereu aceeași.

Pornind de la ea, se manifestă și atitudinea constantă a poetului de reabilitare a zonelor umile și disprețuite ale realității, fie ele ființe sau cuvinte. Dincolo de afirmarea originii sale sociale, pe care Arghezi o subliniază cu neascunsă semeție, nu e deloc greu de distins în *Testament* acțiunea de reconsiderare a cuvintelor și elementelor “nepoetice” ale existenței: “*bube, mucegaiuri și noroi*”

Poetul *Testamentului* e un spirit justițiar, un răzbunător al nedreptăților stratificate dar niciodată uitate, însă un răzbunător cu metode disimulate în formele subtile ale ficțiunii artistice. Împrejurarea conferă poeziei lui Tudor Arghezi, dincolo de valoarea estetică, dar nu fără concursul ei, o demnitate distinctă și de mare preț în ierarhia culturii românești moderne. *Testament* e una dintre mărturiile acestei demnități.